

Ömer Faruk İLHAN / İhsaniye Kaymakamı

Genelleme

Bazı kişilere 'saç baş yoldurtan' paradokslar, alışıldık fikirlere aykırı ve kısır döngü şeklindeki önermelerdir.

Bu önermeleri, iki ana grupta toplamak mümkün: Bir tarafta şaşırtıcı özellikteki dâhi paradoksları, diğer tarafta ise eğlendirici özellikteki ahmak paradoksları...

Bir paradoks şakası olan ve Murphy Kanunu'ndan oluşan 'Tereyağlı kedi paradoksu', kendisi de bir Giritli olan filozof Epimenides'in "Bütün Giritliler yalancıdır" şeklindeki 'yalancı paradoksu, Yunanlı avukat Protogras'ın 'avukat paradoksu', Bertrand Russell'in 'küme üyeliği paradoksu' gibi çeşitli fikir insanları tarafından kurgulanmış olanlar ilk gruba örnek teşkil ederken, aşağıda

sıraladıklarım ise ikinci gruba dâhil edilebilecek paradokslardandır:

- Tek kelime dâhi Türkçe bilmiyorum! (Bu 5 kelime hariç!)
- Okuma-yazma öğrenmek isteyenlere müjde! Hemen aşağıdaki adrese başvurun!
- Geldin mi? (Hayır, yoldayım!)
- Sen mi geldin? (Yok, komşunun ineği!)
- Beni duyabiliyor musun? (Hayır, sesin gelmiyor!)

Önemli bir fikir hatası olan genelleme (generalisation) üzerine de iki tane meşhur ve dâhiyane paradoks var: Bir tanesi Batı Felsefesi'nin aykırı çocuğu Alman filozof Nietzsche'ye, bir diğeri ise başeseri Kamelyalı Kadın olan Fransız yazar Alexandre Dumas'a ait. Bu Dumas, 20 yılda 300 civarında roman yazdığı için 'roman fabrikası' olarak adlandırılan Fransız yazar Alexandre Dumas değil. Onun kendisiyle aynı ismi taşıyan evlilik dışı oğlu...

Nietzsche, "Bu dâhil bütün genellemeler, yanıltır." derken, oğul Dumas "Bütün genellemeler tehlikelidir. Bu da öyle" demiştir.

Merak etmiyorum değilim, acaba genelleme üzerine her ikisi de birbirinden habersiz mi düşündü, yoksa birisi öbürünün sözünü çalıp biçimini mi değiştirdi?

Biraz akıl yürütelim: Nietzsche 1844 doğumlu. Dumas, Nietzsche'den 20 yaş büyük. Ölüm tarihleri birbirine yakın. Dumas 1895'te, Nietzsche ise 1900'de ölmüş; Nietzsche'nin doğumundan itibaren 51 sene süren bir zamandaşlıkları var. Hiç şüphesiz, odaklandığımız nokta doğrultusunda zamandaşlığı, entelektüel çerçevede başlatmalıyız. Bunu da en erken ,Nietzsche'nin daha 13 yaşındayken, ilk eserini yazdığı 1857 yılı itibarıyla yapabiliriz. Bu durumda 38 senelik bir dönem çıkar ortaya.

İlk bakışta aradaki yaş farkı ve elbette Dumas'nın da bir entelektüel olduğu dikkate alındığında, Nietzsche'nin Dumas'dan etkilenmiş olabileceği akla gelebilir. Ne var ki Nietzsche'nin kapasitesi, ateşin zekâsı ve tarzı böyle bir ihtimali zayıflatıyor.

Birbirlerinden etkilendiler mi, yoksa haberleri bile yok muydu? Onu bilmiyorum, ancak Nietzsche'nin paradoksunun daha derin olduğu açık. Bunu, ilk paradoksun başındaki ile ikinci paradoksun sonundaki ibareleri çıkartarak anlamak mümkün. Bir de öyle bakalım şimdi:

-Bütün genellemeler, yanıltır!

-Bütün genellemeler, tehlikelidir!

Görüldüğü üzere, birinci önerme peşinen yanlışlığı ortaya koyarken, ikinci önerme yanlışlanma veya doğrulanmama tehlikesi ile durumu sınırlamak suretiyle daha temkinli bir yaklaşım sergiliyor. İşte bu temkinin yokluğu, bana göre, birinci paradoksu daha derin bir paradoksa dönüştürüyor.

Her iki paradoksun da genelleme-nin hastalıklı bir yol olduğuna ilişkin etkileyici ve aydınlatıcı bir işlev gördüğünü düşünüyorum.

Bu arada, insanların neden genelleme yaptıklarını Rönesans aydınlarından İngiliz filozof ve devlet adamı

Francis Bacon (1561-1626) şöyle açıklıyor: "İnsanların yanılmalarının sebeplerinden birisi de kendi akıllarıdır. Çünkü insan akıllı, çabuk karar vermeye ve genellemeye düşkündür. Bir konu üzerinde biraz durunca yorulur, gereken sabrı gösteremez ve yanlışla düşebilir."

Bu sözü söylerken Bacon da 'bazı insanların' demeyerek, genelleme yanlışına düşmüş olsa da, genellemeye düşkünlüğün sebeplerinden bir tanesinin sabırsızlık olduğu yönündeki fikrine katılıyorum.

Sahiden, bir konu hakkında hükme varmadan evvel yeterince araştırıyor muyuz ve düşünüyor muyuz? Cevap evetse, bunu ne kadar ve hangi cidiyetle yapıyoruz?

Yoğun genelleme içeren cümlelerimize kaç kişi, hangi seviyede tepki veriyor? Hiç düşündünüz mü? O hâlde, düşünmenizi ve denemenizi tavsiye ederim. Çeşitli ortamlarda, mesela "Bütün X'ler, Y'dir veya X'lerin % Y'si, Z'dir." şeklinde genelleme içeren cümleler kurun ve sonuçlarını gözleyin. İlginç sonuçlara ulaşabilirsiniz. Ben ulaştım. O kadar ki sözüm ona eğitilmiş kişilerin bile genelleme karşısındaki duruşları sizi eğlendirebilir.

ÖFİ: Bu yazıda, bu dâhil, isteyerek veya istemeyerek yapılan bütün genellemeler, yanıltır!

Nietzsche'den Aforizmalar:

Birini suçlamak üzere ileri uzattığın elinin 3 parmağının seni gösterdiğini unutma.!

Yükseldikçe, uçma bilmeyenlere daha küçük görünürüz.

Zorla alabileceğin bir hakkın, sana verilmesine izin verme.

Fatihler, şansa inanmaz.

İçine koyacak bir şeyiniz varsa, bir günün bin cebi vardır.

İnsanların bir şeyleri var ki gurur duyuyorlar onunla.

Ne diyorlardı, onları gururlandıran şeyin adına ? Eğitim diyorlar; kendilerini keçi çobanlarından ayırt eden şeymiş bu!

Denizi seviyorsan dalgaları seveceksin, uçmayı istiyorsan düşmeyi de bileceksin!

Korkarak yaşarsan, sadece hayatı seyredersin.

Yokluk büyük varlıktır azizim, yeterki fark edebilesin.